

Komentar in karta: 3/106 SLA V459.01 'sesiriti se'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'zaradi delovanja (mlečnih) bakterij postati kašast, zdrizast' (mleko), knj. *sesiriti se* (*i*), se v slovenskih narečjih najpogosteje uporabljata leksema *sesiriti se* (v T154 z označevalnikom »redko«) in *zasiriti se* ter druge izglagolske sestavljenke z istim korenem: *usiriti*, *izsiriti*, *posiriti* in *podsiriti*. Pogost je tudi glagol *skisati se* in opisna poimenovanja z glagolom *iti* (npr. *iti vkup*) ali *skočiti* (npr. *skočiti vkup*). Odgovori, ki niso zapisani v nedoločniku, ampak v 3. os. ed. ali v del. na -l s. sp. ed., npr. *se sesiri*, *se usiri*, *se skisa* ali *se je usirilo*, *se je skisalo*, *se ukiseljuje* (v T064 z označevalnikom »staro«) ipd., so kartirani v nedoločniški obliki (*sesiriti se*, *skisati se* itd.). V nekaterih točkah je glagol zapisan skupaj s samostalnikom *mleko*, npr. *mleko se sesiri* (T272, T275), *mleko se zasiri* (T007), *mleko se usiri* (T065, T075, T081, T300), *mleko se skisa* (T132, T275, T410), *mleko se zje* (T109, T132, T143), *mleko se skvasi* (T058), *mleko gre vkup* (T004, T032, T039), *zvara vkup skoči* (T370) ali *mleko se sede* (T375).

V 55 zapisanih točkah so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina, zato tam odgovor na to vprašanje ni zapisan.

V T109 je zapisano, da leksem ni v rabi, v T355 pa je navedeno, da sira niso delali.

2. Morfološka analiza

siriti se < **syr-i-ti se* ← **syr-i-ti* (← **syr-ɔ* 'kisel, surov, vlažen') + **se* 'se'
Sesiriti se < **sɔ(n)-syr-i-ti se* ← **sɔ(n)*- 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + **syr-i-ti* + **se* (*S* ≥ *z* po disimilaciji *s-s* ≥ *z-s* v T347, T351, T353)
izsiriti se < **jbz-syr-i-ti se* ← **jbz-* 'iz' + **syr-i-ti* + **se*
zasiriti se < **za-syr-i-ti se* ← **za-* 'za' + **syr-i-ti* + **se*
usiriti se < **vɔ-syr-i-ti se* ← **vɔ(n)*- 'v' + **syr-i-ti* + **se*
posiriti se < **po-syr-i-ti se* ← **po-* 'po' + **syr-i-ti* + **se*
podsiriti se < **podɔ-syr-i-ti se* ← **podɔ-* 'pod-' + **syr-i-ti* + **se*
osiriti se < **o(b)-syr-i-ti se* ← **o(b)*- 'ob, pri, okoli' + **syr-i-ti* + **se*
presiriti se < **per-syr-i-ti se* ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + **syr-i-ti* + **se*
kisati se < **kys-a-ti se* ← **kys-a-ti* 'kisati, fermentirati' + **se*
skisati se < **sɔ(n)-kys-a-ti se* ← **sɔ(n)*- + **kys-a-ti* + **se*
ukisati se < **vɔ(n)-kys-a-ti se* ← **vɔ(n)*- + **kys-a-ti* + **se*
zakisati se < **za-kys-a-ti se* ← **za-* + **kys-a-ti* + **se*
skisniti se < **sɔ(n)-kys-n-i-ti se* ≤ **sɔ(n)-kys-nɔ-ti se* ← **sɔ(n)*- + **kys-nɔ-ti* + **se*

- sesti se** < *sēs-ti se ← *sēs-ti (< *sēd-ti) 'sesti' + *se
sesesti se < *sᵇ(n)-sēs-ti se ← *sᵇ(n)- + *sēs-ti + *se
zasesti se < *za-sēs-ti se ← *za- + *sēs-ti + *se
usesti se < *vᵇ(n)-sēs-ti se ← *vᵇ(n)- + *sēs-ti + *se
izsesti se < *jᵇz-sēs-ti se ← *jᵇz- + *sēs-ti + *se
sedavati < *sēd-a-va-ti ← *sēd-a-ti ← *sēs-ti
sedniti se < *sēd-n-i-ti se ≤ *sēd-nō-ti se ← *sēs-ti se
zgristi se < *sᵇ(n)-gryz-ti se ← *sᵇ(n)- + *gryz-ti 'gristi' + *se
zagristi se < *za-gryz-ti se ← *za- + *gryz-ti + *se
izjesti se < *jᵇz-jēs-ti se ← *jᵇz- + *jēs-ti (< *jēd-ti) 'jesti' + *se
izpodjesti se < *jᵇz-podᵇ-jēs-ti se ← *jᵇz- + *podᵇ- + *jēs-ti + *se
zakuhati se < *za-(kux)-a-ti se ← *za + *(kux)-a-ti (← stvnem. *kohhōn* 'kuhati') + *se
podkuhati se < *podᵇ-(kux)-a-ti se ← *podᵇ- + *(kux)-a-ti + *se
zgotiti se < *sᵇ(n)-gōst-i-ti se ← *sᵇ(n)- + *gōst-i-ti (← *gōst-ᵇ 'gost') + *se
zgotniti se < *sᵇ(n)-gōst-n-i-ti se ≤ *sᵇ(n)-gōst-nō-ti se ← *sᵇ(n)- + *gōst-nō-ti + *se
obariti se < *ob-(v)ar-i-ti se ← *ob- + *var-i-ti 'kuhati' + *se
zbariti se < *sᵇ(n)-ob-(v)ar-i-ti se ← *sᵇ(n)- + *ob- + *var-i-ti + *se
seseči se < *sᵇ(n)-sēti se ← *sᵇ(n)- + *sēti (< *sēk-ti) 'seči, sekati' + *se
skvasiti se < *sᵇ(n)-kvas-i-ti se ← *sᵇ(n)- + *kvas-i-ti (← *kvas-ᵇ 'sredstvo za fermentacijo') + *se
spariti se < *sᵇ(n)-par-i-ti se ← *sᵇ(n)- + *par-i-ti 'segrevati, žgati' + *se
skaziti se < *jᵇz-kaz-i-ti se (ĚSSJa 9: 37) ← *jᵇz- + *kaz-i-ti 'kvariti' + *se
vzdigniti se < *vᵇz-dvig-n-i-ti se ≤ *vᵇz-dvig-nō-ti se ← *vᵇz- 'gor, nazaj' + *dvig-nō-ti (← *dvig-ti) + *se
vstati se < *vᵇ(z)-sta-ti se ← *vᵇ(z)- + *sta-ti + *se
seskutiti/izskutiti se < *sᵇ(n)-(skut)-i-ti se / *jᵇz-(skut)-i-ti se ← *sᵇ(n)- / *jᵇz- + *(skut)-i-ti se (← *(skut)-a 'skuta') + *se
izpodskutiti se < *jᵇz-podᵇ-(skut)-i-ti se ← *jᵇz- + *podᵇ- + *(skut)-i-ti + *se
scerati se < *sᵇ(n)-(cer)-a-ti se / *jᵇz-(cer)-a-ti se ← *sᵇ(n)- / *jᵇz- + *(cer)-a-ti (← srvnem. *zeren, zern* 'použiti, prehranjevati se', 'raztrgati, uničiti') + *se
strujati se, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *vzdigniti se* v T160, *skaziti se* v T278, *vstati se* v T282, *seseči se* v T285, *scerati se* v T314, *spariti se* v T368 in *strujati se* v T378. Kot enkratnici s *-sir-* sta kartirana leksema *osiriti se* v T071 in *presiriti se* v T291. Kot enkratnice s *-kis-* so kartirani leksemi *zakisati se* v T156, *kisati* v T202 in *skisniti se* v T288.

Kot enkratnici s *-skut-* sta kartirana leksema *seskutiti/izskutiti se* in *izpodskutiti se* v T152.

Kot enkratnici s *sed-* sta kartirana leksema *sedavati* v T390 in *sedniti se* v T405.

Kot enkratnica z *-jesti* je kartiran leksem *izpodjesti se* v T154.

Kot enkratnica z *-bariti* je kartiran leksem *zbariti se* v T089.

Kot opisno poimenovanje so kartirani odgovori (*mleko*) *iti (v)kup* v T004, T006, T032, T034, T036, T039, T051–T052, T055, T100, T136, T161, T358, T360, T363, T374 in T415, *iti skup* v T114, *skočiti skup* v T367, *skočiti vkup* v T369–T370, T372–T374, T376, T381 in T402, *zleteti (v)kup* v T051, *vreči se vkup* v T404, *potegniti (v)kup* v T415, *kis(e)lo (g)ratati* v T022, T025, T033 in T414, *sirotko ratati* v T159 in *žmitek ratati* v T158 ter *ščipki so se naredili* v T049, *napraviti se sir* v T307 in nejasni *opel delati* v T187.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *skisati se* v T067, T133, T166, T169, T208 in T236, *usiriti se* v T087, *sesiriti se* v T154, T208, T247, T291, T311, T317 in T370, *gostiti* v T169, *z gostiti se* v T193 in *z gostniti se* v T090, *siriti* v T223, *izpodkutiti se* v T156, *zasesti se* v T227, *usesti se* v T372 in *sesti se* v T387, *zagristi se* v T234 in T237, *zgristi se* v T234, T236, T244 in T317, ter opisno poimenovanje *iti vkup* v T090, T097 in T386.

Kot nerelevanten odgovor je kartiran odgovor *sedeno mleko* v T012.

S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T109 in T355.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T291, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

ÉSSJa 9; EWD (<https://www.dwds.de/wb/etymwbb/zehren>, dostop 8. 6. 2022)

5. Primerjaj

SLA: V456.01 *sir* (3/105), V457.01 *sirotko* (3/107), V458.01 *skuta* (3/108); OLA: 3427; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 4412, 4404 *strjeno, sesirjeno mleko*; ASLEF: 3999, 3991 *strjeno, sesirjeno mleko*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Sirjenje mleka je del mlekarske dejavnosti ob pridelovanju sira, skute in sirotke. Za sirjenje se mleku med segrevanjem dodaja sirišče iz jagnječjega, telečjega ali svinjskega želodca, ponekod tudi iz iztrebkov mladih jagnjet, s čimer se nadzorovano spodbudi proces sirjenja mleka in s tem pridobi osnovo za pridelavo določenih vrst sira, skute in sirotke.

V tradicionalnem planinskem pašništvu in sirarstvu je sirjenje mleka potekalo večinoma v velikih bakrenih kotlih, kjer so sveže mleko segrevali do želene temperature okrog 50°C, ga odstavili od ognja in mu dodajali sirišče, sirilo, ki je med mešanjem sesirilo mleko v kotlu. Postopek sirjenja zahteva od mlekarja oz. sirarja natančno delo pri vseh postopkih segrevanja in ohlajanja mleka, njegovo stalno prisotnost in zlasti ustrezno stopnjo čistoče. Prostor, v katerem se siri mleko, kotel za sirjenje in vse potrebno orodje, npr. lesene mešalne kuhalnice, *trnači*, lesene zajemalke, prti za zajemanje in odcejanje sira in skute, miza za odcejanje sira, leseni modeli za oblikovanje sira, korito za osoljevanje sira ter vsa druga oprema v sirnem in shrambnem prostoru morajo biti čisti, saj je zadostna higiena opreme in nosilcev dejavnosti pogoj za kakovostno sesirjenje mleka in zorenje sira.

Sesirjenje mleka je mogoče tudi v vsakdanjem gospodinjstvu, in sicer tako načrtovano kot nenačrtovano zaradi neustreznega hranjenja mleka med prevozom domov, okvare hišnih hladilnih ali grelnih naprav, neustreznega hranjenja v ogrevanih prostorih itd. Nenačrtovano sesirjeno mleko so v gospodinjstvih uporabili v lastni prehrani za pripravo različnih jedi, ga namenili za hrano živalim ali zavrgli. Iz načrtovano sesirjenega mleka so marsikje pripravljali skuto, ki so jo uporabljali tudi za pripravo različnih vrst štrukljev, v vzhodni Sloveniji pa za različne vrste gibanic.

Prim.: Bogataj 1999; Hazler 1975; Ložar 1944; Novak 1960; Novak 1970; Novak 1961; Novak 1969; Renčelj idr. 1995; Repinc 2000; SEL 2004